

Documaints da granda valor

A Samedan as po vzair fotografias da pü bod e tadler chanzuns veglias

DA MARIO PULT / ANR

■ **Illa Chesa Planta a Samedan es gnida drivida l'exposiziun intitulada «L'Engiadina da pü bod». Ella muossa fotografias fattas da Peider Linsel e lascha tadler chanzuns populeras registredas dad el.** Il relasch dal poet sentiner Peider Linsel (1863–1943) as rechatta illa Chesa Planta a Samedan. *Rico Valär*, lic. phil., da Zuoz s'ho occupo cun l'ouvra da Peider Linsel ed ho pissero cha la documainta veglia saja accessibla al public. «Que as tratta be d'üna part dal relasch chi vain musso co. Zieva la renovaziun da la chesa dannageda d'üna bomba americana als 1. october 1943 es gnida fundada la Fundaziun Planta», ho spiego Rico Valär. Cha scu prim'ouvra saja gnida cumpreda la biblioteca da Peider Linsel per 13 000 francs e cha quella saja aunch'adüna il s-chazi culter rumauntsch il pü important, ho dit Valär chi chüra l'exposiziun.

Passa 400 chanzuns populeras

Zieva avair fat carriera scu commerciant a Pisa es Peider Linsel turno in Engiadina dal 1906. «Düraunt ils prüms quaranta ans nun ho gieu la chosa rumauntscha ingün'importanza per Linsel. L'ingaschamaint a favur da lingua e

cultura rumauntscha es sto il center pür düraunt la seguonda part da sia vita», ho quinto Rico Valär. Pigliand l'exaimpel dals romantics tudas-chs s'ho Peider Linsel interesse per poesias e chanzuns populeras chi valaivan scu l'orma dal pövel. El ho sentieu cha'l temp mnaiva grandas müdedas ed ho vulieu documenter l'istorgia dal pövel engiadinais. Cün ün fonograf è'l giro per las vschinaunchas d'Engiadina intuorn ed ho registro las chanzuns cha la glieud indigena chantaiva. «Pü vegls chi eiran e pü gugent cha Linsel vaiva», ho managio Valär. La glieud chantaiva cunter üna pitschna remuneraziun e'l poet notaiva il text e suvenz eir la melodia. Uschè sun gnidas registredas passa 400 chanzuns populeras chi trattan pustüt ils temas amur, lavur ed emigraziun. Quistas as rechattan süin valzas e pür la digitalisaziun moderna ho permüss da las fer udir al public. «Traunter 100 e 150 chanzuns sun intaunt gnidas transfurmedas e lur qualited es remarchabla. La registraziun sar sto ün evenimaint divertent pel poet», suppuona Rico Valär e deplorascha unicamaing cha nu s'oda mè la vusch da Linsel sves.

Fotografias fascinantas

Sper las chanzuns ho Peider Linsel fat

Üna trentina da quistas fotografias as po admirer in l'exposiziun.

eir bgeras fotografias. Diversas da quistas as po admirer in l'exposiziun. Ellas muossan differents aspets da la vita da minchadi, da festa e da temp liber. Uschè as vezza purtrets da persunas e scenas da lavur, cortegis da festas, plazzas e giassas da vschinaunchas, ma eir püssas scenas da sport da sted e d'in-

viern. In tuot ho Peider Linsel fat 369 fotografias chi's rechattan süin plattas da vaider e sun vairamaing diapositivs. Tuot las fotografias nu sun dal poet, diversas ho fat sieu amih e fotograf renumo Rudolf Zinggeler. «Admirabel es la voluntad da documentaziun cha quists homens haun musso causa cha fer foto-

grafias quella vouta eira tuot oter cu simpel. Que custaiva bger temp d'installaziun e nun eira sgür brich bunmarcho», ho trat adimaint Rico Valär.

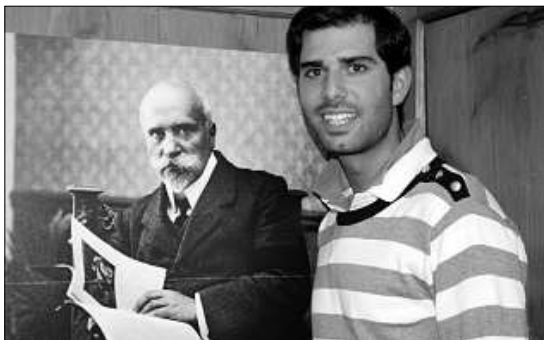
L'Engiadina da pü bod

L'exposiziun illa Chesa Planta a Samedan düra fin ils 30 d'avuost. Ella es avierta mardi, marculdi, gövgia e sanda zievamezdi da las 14.00 a las 17.00. L'entregia es gratuita. L'exposiziun muossa üna trentina da fotografias, üna survista biografica da Peider Linsel, sieu fonograf, ils cudeschs cun notas e'ls cilindrs cun sü las chanzuns scu eir plattas da vaider cun las fotografias. Impü as po tadler 15 chanzuns populeras. Rico Valär sto a disposiziun e respuonda gugent a dumandas.

Il fonograf cul quel Peider Linsel ho registro las chanzuns populeras.

FOTOS M. PULT

Rico Valär chira l'exposiziun. El s'ho occupo cun l'ouvra da Peider Linsel.

Punts han plüssas funcziuns

Ardez e Ftan han inaugurà lur punts in Val Tasna

DA MARIO PULT / ANR

■ **Cha la collavuraziun intercümüna tanger Ardez e Ftan funcziuna muossa tanger oter la construcziun da duos punts in Val Tasna. La populaziun tillas ha pudü inagurar.** Il proverbi vout chi nu vegna mä giò üna bouda chi nu füss eir d'avantag per inchiün. In Val Tasna s'ha quist proverbi verifichà plainamaing. La grond'auazun dals 22 avuost 2005 ha ruina vias e punts e quista catastrofa naturala ha dat andir als duos cumüns d'Ardez e da Ftan d'intensivar la collavuraziun. In seguì sun gnüdas fabricchadas duos novas punts sur il Tasnan.

Collavuraziun politica

Il territori da la Val Tasna appartegna als duos cumüns, la vart dretta dal Tasnan ad Ardez e la vart schnestra a Ftan. *Jonpeider Strimer*, capo d'Ardez, ha trat adimaint cha la colliazion da la vart d'Ardez saja adüna statta problematica: «Nos access in Tasna es difficil causa la situaziun geologica culs laviners e'ls valuns stips.» Ils d'Ardez han adüna darcheu stuvü far adöver da la via chi's rechatta süil territori da Ftan, pustüt da primavaira davo invern cun blera niv. L'auazun chi ha schlargià il let dal flum e pisserà per plüssas boudas da la vart d'Ardez ha madürà l'idea da chattar üna soluziun cumünai. Cün sustegn

da chantun e confederaziun es gnü fabricchà üna nova punt i'l cuntegn dal Plan da las Chalcheras ed üna via nova chi permetta als paurs da sfrütter la prada e da rivar pro la chamonna dal bescher. Üna seguonda punt es gnüda costruüda in Plan d'Agl. Al capo da Ftan, *Reto Pedotti*, ha l'istorgia da la Val Tasna adüna fascinà: «Noss duos cumüns han gnü diversas dispittas pervi da la partziun da pas-ch e prada e pervi dal passagi dal muvel. Dal 1649 han ils cheus da la Lia da la Chadè miss ils terms chi valan amo.» Cha la legenda dal «Schimmel da Tasna» chi quinta d'ün fos güramaint e da la schercha davo il dret term as possa leger cun buna conscienzcha: «Uossa, 550 ons plü tard, pudaina pachific dir cha scha la legenda vess d'esser vaira schi cha quel dals terms d'eira ün dals noss.» Jonpeider Strimer ha manü riond cha per la construcziun da la punts haja pisserà il cumün d'Ardez per esser sgür cha las tramas sajan lungas avuonda, fond allusiuin a la ditte dals surnoms dals cumüns. Impü ha'l manzunà cha's duos surpassagis dal Tasnan nu collian be duos territoris cumünals, ma eir duos territoris circüntals.

Collavuraziun agricula ed ecclesiastica

Daspö 20 ons collavureschan Ardez e Ftan eir stil chomp agricul. Il prim es

Ils duos capos süin la punt nova in Plan d'Agl aintasom la Val Tasna: Reto Pedotti (a schnestra) e Jonpeider Strimer.

FOTO M. PULT

gnüda realisada la pasclaziun cumünai da muvel süir e lura l'alp da chavras in Valmala. Quista po festagiar ingon sei 15avel giubileum. Ella as rechatta bod aintasom la Val Tasna ingio chi pasculeschan actualmaing 127 chavras

d'Ardez, Ftan e Sent. Üna corporaziun pissera per la vendita da chaschöl da chavra chi ha bun success. La plü veglia collavuraziun exista però tanger las duos corporaziun evangelicas. Daspö 120 ons han Ardez e Ftan ün ravarenda cu-

münai. Chi chüra las ormas. Sainza exagerar as poja dir cha Ardez e Ftan han ils lioms ils plü strets da tuot ils cumüns in Engiadina. Els muossan ch'üna collavuraziun intercümüna po funcziunar.